

Ülkenin gelir kaynaklarından biri de turizmdir. Yılda yaklaşık 2 milyon kadar turist Hindistan'ı ziyaret eder. Bunların % 80'den çoğunu İngilizler, geri kalanını da diğer ülkelerin vatandaşları, özellikle de Amerikalılar, Almanlar, Fransızlar ve Japonlar oluşturur. En fazla ziyaret edilen yerlerin başında, ünlü Bâbürlü eserlerinin yer aldığı ülkenin kuzeyindeki Agra ve Delhi gibi şehirlerle Orta ve Güney Hindistan'daki bazı yöreler gelmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

The Handbook of India, New Delhi 1958; W. B. Cornish, *Asia*, Foxton 1972, s. 97-118; *The Gazetteer of India, Indian Union, Land and People*, Faridabad 1973, I, tür.yer.; *India* (ed. S. Israel - B. Grewal), Singapore 1985; Abdurrahman Hamide, *Coğrafıyyetü Âsyâ*, Beyrut 1408/1988, s. 480-576; *The Cambridge Encyclopedia of India* (ed. F. Robinson), Cambridge 1989, s. 11-65; *Quid 1991* (ed. R. Laffont), Paris 1990, s. 989-995; *Census of India 1991*, New Delhi 1991; B. H. Farmer, "India, Physical and Social Geography", *The Far East and Australasia 1993*, London 1993, s. 275-276; Sanjaya Baru, "Economy", a.e., s. 286-293; "Indian Muslims: Spatial Distribution and Demographic Features", *The Muslim World League Journal*, IX/4, Makkah 1982, s. 20-24; Ramashray Roy, "India in 1993. The Struggles of Economic Reform", *Asian Survey*, XXXIV/2, California 1994; J. Sion, "L'Inde", *Géographie universelle*, Paris 1929, IX, 35-386; T. W. Arnold - M. Mujeeb, "Hindistan", *İA*, V/1, s. 518-519; *EBr*, XXI, 1-21; *ABr*, XV, 291-299; S. Maqbul Ahmad, "Hind-The Geography of India According to the Mediaeval Muslim Geographers", *EP* (İng.), III, 404-409; A. C. Mayer, "Hind-Ethnography", a.e., III, 409-412.

SİRRİ ERİNÇ

II. ORTAÇAĞ MÜSLÜMAN COĞRAFYACILARINA GÖRE HİNDİSTAN

Farsça "Hint ülkesi" anlamına gelen Hindistan (Hindûstân) ismi, Eskiçağ'da Kuzey Hindistan'da oturan Ârîler'in yerleştiği alanı ifade eder. Eski Farsça'da Hindû kelimesi, Ârîler'in kenarında oturduğu büyük nehrin Sanskritçe'deki "nehir, ırmak" anlamını taşıyan adı Sindhû'dan (Gr. Indos > Lat. Indus) gelmektedir. Grekçe ve Latince ile çeşitli Batı dillerinde görülen *sindon* (sık dokunmuş ince pamuklu kumaş, muslin) kelimesi de "Hint kumaşı, Doğu menşeli kumaş" anlamındadır (Piggot, s. 155). Pers İmparatorluğu'nun İndus nehrine kıyası olan en doğudaki topraklarına da Hinduş Satraplığı deniliyordu. İlk Arap coğrafyacıları, muhtemelen Persler'e uyarak Hindistan'ı Hind ve Sind adlarıyla ikiye ayırmışlardı. Bugün Hindistan'a bu ülkenin dillerinde eskiden Sans-

kritçe'de de olduğu gibi Bhârat Varşa denilmektedir.

A) Coğrafya ve Topografya. Hârizmî, İdrîsî ve Hamdullah el-Müstevfi gibi müslüman coğrafyacı ve haritacıları Hindistan'ı Batlamyus sistemine göre yedi iklimden birinci ile üçüncünün arasına, Mes'ûdî ve Bîrûnî gibi bazıları da eski İran sistemine göre ikinci "kişver"e yerleştirirler. Birçok Arap coğrafyacı ve seyyahının bölge sınırlarını, Maharac Krallığı'nın hüküm sürdüğü Sumatra'yı içine alacak şekilde Güneydoğu Asya'ya kadar genişlettikleri görülür. Bunun sebebi, Hint kültürünün yayıldığı veya etkisinin görüldüğü yerlerin tamamını Hindistan saymalarıdır. Meselâ *Ahbârü's-Şin ve'l-Hind* adlı kitapta Hindistan Çin'in iki katı olarak tasvir edilmiştir (*Akhbâr al-Şin*, s. 56). Buna karşılık *Hudûdü'l-Âlem*'in adı bilinmeyen müellifi Hindistan'ın doğusunda Çin ve Tibet, güneyinde Büyük Deniz (Hint Okyanusu), batısında Mihrân nehri (İndus), kuzeyinde de Şeknan ülkesinin bulunduğunu ve Tibet'e mücâvir olduğunu belirtmiştir (s. 122). Esere göre Sind'in sınırlarını doğuda Mihrân nehri, güneyde Büyük Deniz, batıda Kirman toprakları ve kuzeyde Horasan'a (Doğu İran ve Kuzey Afganistan) bitişik çöl teşkil eder.

Hindistan'ın coğrafi konumu hakkında geniş kapsamlı bilgi veren ilk müellif Bîrûnî'dir. Ona göre bu ülke "kuzey kıtası"nın (Asya) Büyük Deniz'e sınırı olan bölümüdür ve üç tarafından (kuzey, batı, doğu) Çin'den Avrupa'ya kadar uzanan yüksek dağlarla çevrili bir ovadır; dağların güney yamaçlarından çıkan ırmaklar Hint ovalarına doğru akar. Ayrıca Bîrûnî Hindistan'ın eski zamanlarda deniz olduğunu kabul eder ve bunu ırmak boylarındaki taşların aldığı şekillerden gözlemleyerek çıkardığını söyler. Taşlar dağlara yakın bölgelerde iri ve yuvralık olduğu halde dağlık bölgeden uzaklaştıkça giderek küçülmekte ve nihayet nehir ağızlarında kuma dönüşmektedir (*Tahkîku mâ li'l-Hind*, I, 198). Bîrûnî, Kathiavar (Gucerât) halkının mevsimleri yağmurlu mevsim, kış ve yaz şeklinde üçe ayırdığını kaydeder ki bu ayırım Hindistan'da bugün dahi yaygındır. Keşmir ve Doâb bölgesi iklimlerini ayrıntılı biçimde anlatan Bîrûnî buralarda yağmurların pek yoğun olduğundan söz eder (a.g.e., I, 211-212, 357). Hindistan yağmurları Arap seyyahlarının özellikle dikkatini çekmiştir. Bunlar Hint toprağını da övülmeye değer bulmuşlardır. Mes'ûdî portakal ve greyfırtun Batı Asya'da dikildiğinde tadını ve turuncu

rengini kaybettiğini, tavus kuşunun da yine Batı Asya'ya götürüldüğünde yavru- larının küçüldüğünü ve asıl güzelliklerinin yok olduğunu söylemektedir (*Mürûcü'z-zeheb*, II, 438).

Birçok Hindistan dağı müslüman coğrafyacıları tarafından söz konusu edilmiştir. İdrîsî Himalayalar'ı "arsenik ve sülfür dağları" diye adlandırır. Onun neden böyle bir isim verdiğini anlamak mümkündür; çünkü eserini Hindistan'ı görmeden Sicilya'da yazmıştı ve bilgileri Batlamyus'a dayanıyordu. Nitekim birtakım dağların adlarını da Grek telaffuzuna yakın kullandığı görülür; meselâ Vindiya sıradağlarına Ündiran (Gr. Ouindion) demesi gibi (*India and the Neighbouring Territories*, s. 54-72). Bîrûnî'ye göre ise Himavanta (Himalayalar) Hindistan'ın kuzey sınırını oluşturur ve ortasında da karlı Keşmir sıradağı uzanır (*Tahkîku mâ li'l-Hind*, I, 250). Bîrûnî, muhtemelen bir seyyaha dayanarak Tibet yakınlarındaki bir dağdan baktığında gözlemlenebilen ilginç bir olguyu anlatır ve Bhotşar ile bu dağın en yüksek zirvesi arasındaki mesafenin 20 fersah (yaklaşık 120 km.) kadar olduğunu, bu noktadan Hindistan'ın sis altında kara bir düzlük şeklinde, Tibet ile Çin'in ise kızıl görüldüğünü söyler. Bu zirveden Tibet ile Çin'e inişin 1 fersahtan az olduğunu kaydeder (a.g.e., I, 201-202). *Hudûdü'l-Âlem*'in müellifi Orta Hindistan sıradağlarını, Hindistan'ın batı sahilinden başlayıp doğuya yönelen ve dıştaki Himalayalar'la Karakorum, Pamir ve Amuderya'nın kuzeyinden geçen sıradağı, içteki Himalayalar'ın Keşmir'in kuzeyinde Hindu-kuş dağlarıyla birleşen kısmını oluşturan iki ana kol şeklinde tarif eder (s. 196). Bu müellifler Hindistan'ın birçok nehrini de ayrıntılarıyla tanıtmışlardır; ancak ayrıntılar genelde İndus ve ona dökülen küçük ırmaklarla ilgilidir. Ganj ve Yamuna nehirleri de biliniyor ve Ganj Hindûlar'ın kendilerini kurban ettikleri mukaddes nehir olarak tanınıyordu.

Hindistan Basra körfezinden Çin'e uzanan deniz yolunda bulunur. Bundan dolayı Arap gemileri düzenli olarak Hint limanlarına uğurlardı. IX-X. yüzyıl kaynaklarında zikredilen en önemli limanlar arasında çoğu batı sahillerinde olmak üzere Deybül, Kenbâye (Cambay), Berûc / Berûs (Broach), Tâna (Thana), Saymûr (Chaul), Maharaştra, Kullam Mulay (Quilon) ve Kerala başta yer almaktadır. Bazan gemiler Maskat'tan (Muskat) doğrudan Kullam Mulay'a gelir, daha sonra rüzgârın yardı-

myla bir ayda Arap denizini geçerdiler (Akhbâr al-Sin, s. 38). Güneydoğu sahilinde bulunan Bullîn de (muhtemelen bugünkü Negapatam = Nagapattinam) önemli bir limandı; gemiler burada demir atar ve iki üç ay kendilerini Çin'e veya Bengal körfezinin kuzeyine götürecek rüzgârları beklerlerdi (a.g.e., s. 22). Koromandel kıyısı geçiş noktası olarak bilinirdi. İslâm müellifleri, Arap deniziyle Bengal körfezindeki Andaman ve Nikobar gibi adaları da çeşitli özellikleriyle anlatırlar ve bunlardan Maldiv adalarında (ed-Dibecât) hüküm süren bir kraliçenin ülkesinde para birimi olarak bir tür deniz kabuğunun kullanıldığını söylerler.

İbn Hurdâzbih'ten İbn Battûta'ya kadar birçok Arap coğrafyacı ve seyyahı Hindistan'a (Hint ve Sind) ait çeşitli şehir ve kasabalardan bahsetmiştir. Bunların en önemlileri şöylece sıralanabilir: Mansûre (eski Brahmanâbâd, Sind'deki Arap hükümdarlarının başşehri), Nîrûn (Pakistan'daki Haydarâbâd), Mûltân (Multan), Lehâvûr (Lahore), Addhistân (Srinagar, Keşmir), Raştrakutas'ın başşehri Kannevc / Kinnevc (Kanauj), Nehrevâle (Patan), Tencâur (Tanjore), meşhur bir Hint mâbedinin bulunduğu Sûmenât (Somnath), önemli bir rasathânenin bulunduğu Üzeyn (Ujjain), Hindû hacının önemli şehri Benâres (Varanasi) ve Dihlî (Delhi). Bazı müellifler yollar hakkında da bilgi vermişler ve üzerinde bunları gösterdikleri haritalar çizmişlerdir. İstahrî, İbn Havkal ve Makdisî Sind'i tasvir eder. Belh coğrafya ekolüne mensup olan İstahrî ve İbn Havkal yolları gösteren haritalar çizmişlerdir. Bîrûnî de Hindistan yol sistemini ortaya koyan güzel bir harita vermiştir.

Bu döneme ait Arapça kaynaklar, özellikle taşıdıkları ticarî değeri göz önünde tutarak Hindistan'da yetişen bitki ve hayvanlardan geniş ölçüde bahsetmişlerdir. Bunlar arasında öd ağacı ve çeşitli buhur bitkileri, kara biber, karanfil, zencefil ve kakule gibi baharat türleri, abanoz ve tik ağacı gibi ahşabı kullanılan kıymetli ağaçlar, gergedan, fil, misk kedisi ve misk geyiği gibi boynuzundan, dışından ve diğer özelliklerinden faydalanılan hayvanlar büyük yer tutar.

B) Siyasî Tarih. Hindistan, Gupta İmparatorluğu'nun (320-480) çökmesinden sonra kısmen, Kuzey Hindistan'da hüküm süren Puşpabhuti hânedanının ünlü hükümdarı Harşa'nın ölümünden (647) sonra ise tamamen siyasî birliğini kaybetmiş ve değişik bölgelerinde hüküm süren birçok küçük hânedan ortaya çıkmıştır. Arap

coğrafyacı ve seyyahları eserlerinde bu krallıkları anlatmışlardır; ancak verdikleri bilgilerin kaynağı kesin olarak belli değildir. Araplar açısından en önemli krallık, başşehri Mankîr olan Râştrakûta (Balharâ) idi. Bu devlet Araplar'ı koruduğu için Araplar'ın dostu olarak tanımlanıyordu. Gûrjara - Pratiârâs (el-Curz el-Kinnevc) Krallığı ise Araplar'ın düşmanı diye anılmakta ve bu durum muhtemelen onların Sind Arap hükümdarlarıyla savaş halinde olduklarını göstermektedir. Diğer kuzey devletleri arasında, başşehri Pencap'taki Siyâlkût'un birkaç mil kuzeyinde bulunan Takka-desa (Tâka), küçük bir kale-şehir devleti olan Champa (Câbe) ve Asam'da Kuzeydoğu Kamarupa Krallığı (Kâmrûn / Kâmrûb) vardır. Ancak toprakları Râştrakûta ve Gurgarahlar'ınkiyle birleşen Bengal Pâlas Krallığı güçlü bir krallık olarak tanıtılmaktadır. Keşmir vadisi Ortaçağ seyyahlarının uğrak yeri olmasına rağmen bazı kaynaklarda Keşmir ve ona bağlı olan topraklar iç ve dış Keşmir veya aşağı ve yukarı Keşmir olarak gösterilmiştir. Güney Hindistan'dan ise Pandyas, Ceras (Saylamân) ve Pallavas (Kârûti) gibi birkaç hükümdarın adı verilmiştir. Bu arada Ursîn'e de hükmetmiş Râbiya (Rânî ?) adlı bir kraliçeden de bahsedilmektedir ki onun devleti muhtemelen Mandam yarımadasında veya Cochin'dedir. Bu dönemde Hindistan'da yaşayan Araplar hakkında geniş bir literatür ortaya konmuştur. Ancak günümüzdeki eski Hindistan tarihçileri bu malzemenin yeterince faydalanmamışlardır.

İbnü'l-Esîr el-Kâmil'de Gazneli Mahmud ve seferlerinden bahseder. Muizzüddin (Şehâbeddin) Muhammed Gûrî üzerine de İbnü'l-Esîr, İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ ve İbn Haldûn çeşitli bilgiler verirler. İbn Battûta'nın bizzat şahit olduğu olaylar Muhammed b. Tuğluk devri hakkında sağlam bir kaynak oluşturur. Bunlardan başka Kalkaşendî'nin Şubhu'l-a'sâ, İbn Fazlullah el-Ömerî'nin Mesâlikü'l-ebşâr fî memâlikü'l-emşâr, Abdullah Muhammed b. Ömer el-Mekkî'nin (Hacı Debîr) Zâferü'l-vâlih bi-Muzaffer ve âlih, Muhyiddin Abdülkâdir el-Ayderûs'un XVI ve XVII. yüzyıl olay ve biyografileriyle ilgili en-Nûrû's-sâfir 'an ahhâri'l-karni'l-âşir, Hasan b. Ali b. Şedkam'ın Zehrû'r-riyâz ve zülâlû'l-hıyâz ve Sehâvî'nin eđ-Dav'ü'l-lâmi' adlı eserlerinde Hindistan hakkında bilgi vardır. XV ve XVI. yüzyıllardaki Arap denizcileri de sahil şehirleri, kalarının denizden görünüşü, sahiller, limanlar ve Hindistan'ı çevreleyen de-

nizlerin özellikleri hakkında önemli birer kaynaktır. Ortaçağ Arap denizci seyyahlarının en büyüğü, Vasco de Gama'yı Doğu Afrika'dan Calicut'a götüren Şehâbeddin İbn Mâcid'dir ve eserleri arasında yer alan Kitâbü'l-Fevâ'id fî uşûli 'ilmi'l-baħr ve'l-kavâ'id bu açıdan büyük bir değere sahiptir. Bu devrin ikinci önemli denizci seyyahı da Minhâcû'l-fâħir fî 'ilmi'l-baħri'z-zâħir'in müellifi Süleyman el-Mehrî'dir.

C) Dinî İnançlar. Araplar, İslâmiyet'in ortaya çıkışından itibaren sathî de olsa Hint içtimai ve dinî hayatı hakkında bilgi sahibi idiler. Ancak bu husustaki ilk sistematik çalışma, 800 yıllarında Abbâsi Velirî Yahyâ b. Hâlid el-Bermekî'nin gönderdiği bir kişi tarafından yapılmıştır. Kimliği bilinmeyen bu görevli, Hint inançları ve dinî uygulamalarına dair topladığı bilgileri bir rapor haline getirmiş ve daha sonra bu rapordan birçok Arap ve Fars müellifi istifade etmiştir. O sıralarda, 1000 yıldan uzun bir süredir Hint hayat ve düşüncesine hâkim olan Budizm bir düşüş sürecine girmişti ve Hindistan, filozof Shankarâcharya'nın (ö. 788[?]) düşüncelerinin etkisiyle bir reform hareketi yaşıyordu. Yahyâ b. Hâlid'in elçisi muhtemelen İsmâilî idi ve Hint inançları ile dinî uygulamalarını kendi bakış açısından değerlendirmişti. Onun hazırladığı rapora göre Hindistan'da doksan dokuz çeşit inanç sistemi vardı ve bunlar kırk dört grupta toplanıyordu. Ayrıca halkı bir yaratıcıya inananlar, yaratıcının varlığını kabul edip peygamber gönderdiğine inanmayanlar, yaratıcıya da peygamberlere de inanmayanlar, her şeyi inkâr edip ancak ceza ve mükâfatın hak olduğu inananlar -ki bunlar Budist zâhidi olan şamanlardı- şeklinde dörde ayırmak mümkündür (Mervezî, s. 40-41). Bir kısmı da ceza ve mükâfatın mutlu veya mutsuz bir yenden doğuştan ibaret olduğuna, cennet ve cehennem ebedî olmayıp insanların amelleriyle orantılı biçimde buralarda kalacaklarına inanmışlardır.

Brahmanlar yaratıcıya inanırlar ve aynı zamanda Vasudeva'yı (Bastiv) Tanrı'nın elçisi olarak kabul ederler. Mahâdeva'nın takipçileri (Mahâdaviya) olan Kapalika da (Kabâliya) bu kategoriye girer ki bunlar Şiva (Şib) adlı bir meleğin kendilerinin peygamberi olduğunu kabul ederler. Mahadeva, mensuplarına Şibling (Şivlinga) olarak adlandırılan, erkeğin tenâsül uzvuna benzer bir cisim yapmalarını ve dünyada insan neslinin devamını sağladığı için ona tapmalarını emretmiştir. Mahakal adlı

puta tapan Mahakaliya, suya tapan Jalabhaktiya ve ateşe tapan Agni-hotra (Aknhutriya) gibi dinî gruplar da bu kategoride yer alan topluluklar arasındadır. Buna karşılık ikinci kategoriye yaratıcıya, mükâfat ve cezaya inandığı halde peygamberliği inkâr eden gruplar oluşturmaktadır.

Bîrûnî'nin Hint inançları hakkında yukarıdaki bilgilerden daha geniş bir tahlil sunduğu görülmektedir. Aydınların ve avam tabakasının inançlarını birbirinden ayıran Bîrûnî şöyle demektedir: "Hindûlar Tanrı'nın tek olduğuna inanmaktadır. O'nun başlangıcı ve sonu yoktur, istediğini yapar, her şeye kâdirdir, her şeyi bilir, her şeye hayat veren O'dur, evreni yöneten ve koruyan da O'dur". Bîrûnî Hint aydınlarının tanrıya Isvara (İşfar) adını verdiklerini, fakat soyut tanrı kavramı avama sunulmak istendiğinde onların bunu anlayamayacağını düşündüklerini söyler (*Tahkîku mâ li'l-Hind*, I, 31).

D) Kast Sistemi. Yahyâ b. Hâlid el-Bermeği'nin gönderdiği memurun hazırladığı raporda ele alınan Hint sosyal hayatına ait bir özellik de kast (sınıf) sistemidir. Raporda yedi kast sayılmaktadır: Shakthariya (muhtemelen Chakravartis veya Sâkyaputras, Budistler); Brahmanlar (el-Berâhime); Kshatriya (Kşatriyalar, Keşter); Vaisiya (Vaisyalar, Beys); Şûdra (Şudralar, Şüder). Bu beş ana kast dışında ayrıca Dômbas (Dûm) ve Candâlas (Çendâl) adlı iki kast daha zikredilir ki bunlar kast dışı (outcasts) kategorisine mensuptur. Bîrûnî kendi zamanındaki kastları daha iyi bir şekilde anlatmıştır. Onun kaydettiğine göre Hindûlar bu kastları Berene (Varna, renkler) ve nesep açısından Câtek (doğumlar) diye adlandırır. Bîrûnî dört ana kastı tanıttıktan sonra, önemli bir fonksiyona sahip oldukları halde herhangi bir sınıf içinde sayılmayan ve Enteze (Antyaja) diye adlandırılan meslek erbabı grubundan bahseder. Bunlar çamaşırcı, ayakkabıcı, hokkabaz, denizci ve balıkçı gibi meslek mensuplarıdır. Daha sonra çalgıcı Dômbalar'dan (Dûm), Candâlalar'dan (Çendâl) ve Bad-hataular'dan (Bedhetev, köylerin temizliğiyle uğraşan çöpçüler) bahseder (S. Maqbul Ahmad, *Indo-Arab Relations*, s. 115-119). Bu son grup günümüzdeki Haricanlar'a tekabül eder.

Genelde Araplar Hintliler'e hikmet sahibi ve esrarlı insanlar olarak bakar ve onları felsefe, ilim, sanat ve büyüde ileri gitmiş kişiler olarak kabul ederler. Bîrûnî Hintliler'i Grekler'le kıyaslar. Araplar için Hindistan Asya'nın her tarafına yayılmış olan dinlerin beşiğidir. Pek çok müellif

Hintliler'in gelenek ve göreneklere üzerine ilginç gözlemler yapmış, onların yeme içme ve giyinme alışkanlıkları, suç işleme, adalet yöntemleri, aile münasebetleri vb. hakkında eserler kaleme almışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hârizmî, *Şüretü'l-'arz* (nşr. H. Mzik), Wien 1926 → (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1992; İbnü'l-Fakih, *Muhtaşaru Kitâbi'l-Büldân* (nşr. de Goeje), Leiden 1885, s. 14; Ya'kûbî, *Târîh*, I, 93; Mes'ûdî, *Mürücü'z-zeheb* (Meynard), I, 162-163, 349; II, 438; İstahrî, *Mesâlik* (Abdülâl), tür.yer.; İbn Havkal, *Şüretü'l-'arz*, tür.yer.; *Hudûdü'l-'âlem* (Minorsky), s. 82, 122, 196; Makdisî, *Ah-senü't-tekâsim*, tür.yer.; Bîrûnî, *Tahkîku mâ li'l-Hind: Alberuni's India* (trc. E. Sachau), London 1910, I, 31, 197-198, 201-202, 211-212, 250, 357; Mervezî, *Fuşûlü' haule's-Şin ve't-Türk ve'l-Hind: Sharaf al-Zamân Tahîr Marvazî on China, the Turks and India* (trc. ve nşr. V. Minorsky), London 1942 → (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1993, s. 39, 40-41; İdrîsî, *India and the Neighbouring Territories* (trc. S. Maqbul Ahmad), Leiden 1960, s. 54-72; *Akhbâr al-Şin wa'l-Hind in Arabic Classical Accounts of India* (trc. ve nşr. S. Maqbul Ahmad), Calcutta 1989, s. 22, 38, 56; O. Spies, *An Arab Account of India in the 14th Century*, Aligarh 1941; S. M. Husayn Nainar, *Arab Geographers' Knowledge of Southern India*, Madras 1942; S. Maqbul Ahmad, "al-Mas'ûdî on the Kings of India", *Al-Mas'ûdî Commemoration Volume*, Calcutta 1960, s. 97-112; a.m.f., *Indo-Arab Relations*, New Delhi 1978, s. 102-106, 115-119; S. Piggot, *Prehistoric India*, London 1961, s. 155; A. T. Olmstead, *History of the Persian Empire*, London 1970, s. 145; G. R. Tibbets, *Arab Navigation in the Indian Ocean Before the Coming of the Portuguese*, London 1971; K. Miller, *Veltkarte des Arabers Idrisi vom Jahre 1154*, Stuttgart 1981; *al-Khwârazmî: Map of the World* (ed. S. Raziz Ja'fri), Dushanbe-Srinagar 1985; *The History of Cartography* (ed. J. B. Harley - D. Woodward), Chicago-London 1992, II/1, s. 81, 94, 150, 151, 391.

S. MAQBUL AHMAD

III. TARİH

Hindistan alt kıtasında yapılan arkeolojik araştırmalar, Geç Yontma Taş devrinden sonra ilk yerleşik hayata milâttan önce VII. binyıl başlarında İndus havzasındaki Mehrgarh'ta geçildiğini göstermektedir. Erken Cilâlî Taş devrine ait olan kerpiç ev ve tahıl ambarı temellerinin bulunduğu kültür katlarında VI. binyıldan itibaren de seramiğe rastlanır. Bu uygarlık ilerledikçe 5000-2500 yılları arasına tarihlenen Erken İndus uygarlığını, o da en parlak dönemini 2300-1700 yıllarında yaşayan İndus veya Harappa adıyla bilinen yüksek uygarlığı doğurmuştur. En önemli kazı alanları Harappa, Mohenjo-Daro ve Kalibangan olan bu uygarlık, bugün dahi hayranlık uyandıran bir şehircilik anlayışına sahipti. Henüz çözülememiş bir yazı-

nın da icat edildiği İndus uygarlığı milâttan önce 1500 yıllarında Asya'nın içlerinden gelen Hint-Avrupalı Ârîler tarafından yıkıldı. Halen Güney Hindistan'ın çeşitli kesimlerinde ve Seylan adasının kuzeyinde yaşayan Dravidler'in, Ârîler'in önünden kaçan İndus uygarlığı insanları oldukları sanılmaktadır.

Aslında göçebe ve İranlılar'la akraba olan Ârîler, yıktıkları İndus uygarlığını hemen her unsuruyla kendi bünyelerinde asimile etmişler ve geldikleri bu yeni topraklarda yerleşik düzene geçerek adına Ganj uygarlığı denilen medeniyeti kurmuşlardır. Milâttan önce 1500-1000 yılları arasında yaşayan Ganj uygarlığı Hindistan dinî inanış ve sosyal geleneklerinin de oluşmaya başladığı dönemdir. Sanskritçe yazılmış Hindû kutsal metinleri Vedalar ve kast sistemi bu zaman diliminde ortaya çıkmıştır. Ganj uygarlığının sonuna doğru sosyal hayatta belirginleşen sistemler küçük krallıkların oluşmasına zemin hazırladı ve kutsal metinlerde adları zikredilen Gandhara, Kurupañçala, Matsya, Kaşî, Avanti, Kasala, Malla, Magadha, Aşvaka ve Çedi gibi devletler kuruldu. Zaman içerisinde yaşanan mücadelelerde galip gelen Magadha Krallığı milâttan önce VI. yüzyılda Ganj vadisinin kontrolünü eline geçirdi. Bu arada Hindistan'ın kuzeybatı kesimlerini de milâttan önce 518'de Pers İmparatoru I. Dârâ ele geçirdi ve bu topraklar Büyük İskender tarafından zaptedilinceye kadar Persler'in hâkimiyetinde kaldı. Milâttan önce 327'de İskender İndus'u geçerek Hydaspes (Jhelum) nehrine kadar ulaştı; fakat askerlerinin geri dönme arzusu karşısında daha ileri gidemedi. Bu seferin ardından burada kulan koloniler Batı Asya ile ticaret ve haberleşme sağlayarak önemli siyasî sonuçlar elde ettiler; ayrıca ileride İslâm kültürünü de etkileyecek olan Doğu Helenizmi'ni başlattılar. İskender'in çekilmesinden sonra, onun Pers İmparatorluğu'nu yıkmasıyla kuzeyde ortaya çıkan otorite boşluğundan yararlanan Çandragupta adlı bir prens milâttan önce 321'de Maurya Krallığı'nı kurdu ve Magadha Krallığı'nı yıkarak kısa zamanda Kuzey ve Orta Hindistan'ın denetimini eline geçirdi. Üçüncü hükümdar Aşoka ise (m.ö. 273-237) bu krallığı bir imparatorluk haline getirdi ve Deken'in güneyi hariç bütün alt kıtayı idaresi altına aldı. Fakat İmparator Aşoka'nın ölümüyle dağılmaya başlayan devlet milâttan önce 185'te tamamen yok oldu.

Maurya İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla ortaya yeniden çok sayıda küçük devlet